

XIX. YÜZYILDA OSMANLI MADENLERİNİN COĞRAFI DAĞILIŞI

Mehmet Bayartan*

Osmanlı ekonomisinin başlıca gelir kaynaklarından olan madenler, imparatorluğun kuruluşundan itibaren önemini korumuştur. Fakat 18. yüzyılın akabinde yaşanan idari, askeri, mali bunalımlar her alanda olduğu gibi madencilik sektöründe de kendini göstermiş ve gerilemeye yol açmıştır. Bununla birlikte maden mevzuatının devrin değişen şartlarına uygun olarak gelişme gösterememiş olması, madenciliğin çöküşünü hızlandırmıştır.

Bilindiği gibi Osmanlı devletinin kuruluşundan 19. yüzyılın ortalarına kadar madenler hakkında şer’i hükümler tatbik edilmiştir. Buna göre hangi arazide olursa olsun maden işletenler hâsılâtın beşte birini hazineye vermekle mükellef tutulmakta idiler. Devlete ait madenler ise, maadin nazırları vasıtasıyla emaneten işletilir veya mukataa usulü ile mültezimlere ihale olunurdu.¹

Tanzimat’ın ilanından sonra madenciliğin de içinde bulunduğu hemen her alanda mevzuatın yeni esaslara bağlanması yolunda çalışmalar yapıldı.² Bu amaçla yayımlanan 1858 Arazi Kanunnamesi³ toprak rejimi ve mülkiyetlerini olduğu kadar madenlerle de ilgili bir takım hükümleri kapsıyordu. Ancak Arazi Kanunnamesi’nde yer alan hükmün (107. madde⁴) madenlerin sadece mülkiyeti

ile ilgili olması ve başta işletme usulleri, mültezimlerin görev ve sorumlulukları olmak üzere birçok konuya açıklık getirmemesi, müstakil bir maden nizamnamesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Buradan hareketle 1861 yılında, ilk maden nizamnamesi hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Başta maden ocaklarıyla ilgili araştırmalar, madenlerin çıkarılması, vergilere ait hususlar ile maden sanayi ve mühendislerinin çalışma ve görev alanlarıyla ilgili hükümler içeren bu nizamnameyle, daha önce sıkı bir şekilde korunan ve maden mülkiyet hakkına ait olan düşüncenin değiştiğini görmekteyiz. Zira bu yönetmelik yabancılara, Osmanlı vatandaşları tarafından kurulan maden şirketlerine ortak olma hakkı tanımıştır. Yine bu düzenleme çerçevesinde, yabancılara 1867’de ilk maden imtiyazı verilmiştir.⁵ Bu suretle yabancılar - Hicaz vilayeti dışında- her yerde, taşınmaz mal edinme hakkını kazandılar.⁶ Fakat daha sonra bu nizamnamenin de yetersiz olduğu görülmüş ve Fransızların 1810 yılında düzenlemiş oldukları Maden Kanunu örnek alınarak 1869’da yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Yeni nizamname⁷ ile madenler; asli madenler, yüzey madenleri ve taş ocakları olmak üzere üç kısma ayrılmıştır. Bunlardan “asli madenlere” 99 yıl süreyle imtiyaz verilmesi, yüzey madenlerinin süresiz olarak çıkarılmasına izin verilmesi kararlaştırılmıştır⁸. Bu nizamnameyi takiben, taş ocaklarının madenlerden ayrılarak ayrı hükümlere tabi tutulması, maden ocaklarının daha iyi duruma getirilmesi, madenlerin ihale şekli ve bazı vergi düzenlemelerinin yapıldığı 1887 yılına ait maden nizamnamesi⁹ ile Osmanlı’ya ait son maden nizamnamesi olan 1906 tarihli nizamname¹⁰ yürürlüğe konmuştur.

Osmanlı Devleti, dünya siyasi konjonktüründe meydana gelen değişimle birlikte birçok alanda yapılan düzenlemeler içinde madencilik adına çıkarılan bu nizamnamelerle ülke kaynaklarını arttırarak önemli bir gelir sağlayacağını

* Y. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, byrtn@istanbul.edu.tr

¹ Vedat Eldem, “Osmanlı İmparatorluğu’nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik”, TTK Yay., Ankara, 1994, s.41.

² Abdullah Saydam, “Osmanlı Madenciliği ve XIX. Yüzyılın Ortalarında Trabzon’daki Maden Ocakları”, Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı 6, 2005, s.257.

³ Arazi Kanunnamesi ve zeyli (1858), 7 Ramazan 1274 / 9 Nisan 1274 (21 Nisan 1858); *Düstur*, 1. Tertip, c.1, Matbaa-i Amire, İstanbul 1289 (1872), s.165-200.

⁴ Adı geçen madde aynen, şöyledir: “Her kimin uhdesinde olursa olsun arazi-i miriyeden bir mahalde zuhur eden altın veya gümüş ve nühas ve demir ve enva-ı eşcar ve alçı ve kükürt ve güherçile ve zımpara, ve kömür ve tuz madenleri ve maadini saire canib-i beytülmâle ait olup arazi mutasarrıflarının hiç bir madeni zapt eylemeye veyahut çıkan madenlerden hisse almaya salahiyetleri yoktur. Kezalik tahsisat kabilinden olan arazi-i mevkufede zuhur eden biltümle maadin canib-i beytülmâle ait olup, gerek arazi mutasarrıfları tarafından, gerek canib-i vakıftan dahl ü taarruz olunamaz. Fakat gerek arazi- i miriyede ve gerek zikrolunan arazi-i mevkufede maadini mezkurenin ihracı ile ziraat ve tasarruftan tatili icap eden miktarın değer bahası mutasarrıfına verilmek lazım gelir. Ve arazi-i metruke ile arazi-i mevatta bulunan maadinin humsu [1/5’i] beytülmâle ve bâkisi bulan kimseye ait olur. Amma evkaf-ı sahihadan olan arazide zuhur

eden madenler canib-i vakfa ait olur. Ve derun-ı kurra ve kasabattan olan mülk arsalarda zuhur eden maadin cümleten sahibine ait olur. Ve arazi-i öşriyye ve haraciyyede zuhur edip izabeye kabiliyeti olan madenlerin humsu beytülmâle ve bâkisi arazi sahibine ait olur. Ve izabe edilmeye kabiliyeti olmayan, maadin.... sahibine ait olur.” Ahmet Kartalkanat “Osmanlılarda Madencilikle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Madencilik Politikası,” *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, sayı 36, 1990, s.67; Orijinal metin için bkz. Arazi Kanunnamesi ve zeyli (1858), 7 Ramazan 1274 / 9 Nisan 1274 (21 Nisan 1858); *Düstur*, 1. Tertip, c.1, Matbaa-i Amire, İstanbul 1289 (1872), s.165-200.

⁵ Tebaa-i ecnebiyyenin emlak-i istimlakine dair nizamname (1867), H 1 C.EVVEL 1284R 19 AĞUSTOS 283, *Düstur*, 1. Tertip, C. I Matbaa-i Amire, İstanbul 1289 (1872), s. 230-237.

⁶ Orhan Kurmuş, “Emperyalizmin Türkiye’ye Girişi, Savaş Yayınları, Ankara 1982 s 127.

⁷ Maden Nizamnamesi (1868), H 02 ŞA’BAN 1285/R 06 T.SANİ 1284, *Düstur*, 1. Tertip, cilt II, Matbaa-i Amire, İstanbul 1289 (1872),s. 318-338.

⁸ Ahmet Kartalkanat, “Osmanlılarda Madencilikle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Madencilik Politikası” *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, sayı 36, 1990, s 67.

⁹ Ma’adin Nizamnamesi (6 Eylül 1887), Lahika-i Kavânin Mecmuası (25.08.1303), s. 496 vd.

¹⁰ Ma’adin Nizamnamesi (1906), 21 Zilkade 1323/4 Kânûn-ı sâni 1321, *Düstur*, 1. Tertip, cilt VIII, Başvekalet Devlet Matbaası, Ankara, 1943, s. 439-461.

umuyordu. Zira 1861 Nizamnamesi, devletin böyle bir politika izlemeye başladığını gösterir. İmtiyazların verilmeye başlanması, devletin maden işletmeciliğinden çekilip yerini maden girişimcilerine bırakması ve vergi gelirleriyle ilgilenmesi bu politikanın temelini oluşturmuştur. Bu durum maden ocaklarının şahıslar veya şirketler tarafından imtiyazların alınarak işletilmesi anlamına geliyordu. Bu imtiyazlar Osmanlı'nın madenlerden istifadesini büyük oranda azaltmıştır. Dolayısıyla teknoloji, bilgi ve altyapı yetersizliğiyle birlikte ekonomik açıdan büyük bir buhran yaşanması gibi önemli nedenlerle hem var olan madenlerden hem de elde edilmesi düşünülen gelirden yeteri kadar istifade edilememiştir.

XIX. Yüzyılda madenlerin coğrafi dağılışı:

Coğrafi bütünleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan, doğayla insan ve insanla insan arasındaki etkileşimin veya bunun tam karşılığı olarak amansız mücadelede iki zıt kutuplu hareketin temel dayanak noktalarından birini oluşturan ekonomik faaliyetler, doğal ortamın müsaade ettiği ve insan yaşamının var olduğu hemen her yerde ve ortamda önemini sürdürmeye devam etmektedir. Bunun yanı sıra ilk çağlardan günümüze kadar geçen tarihî süreç içerisinde toplumsal çatışmaların yaşandığı ortamların ortaya çıkışını yine ekonomik kökenli eylemler olarak mütalaa etmek icap eder.¹¹ Ekonominin önemli bir kesimini oluşturan madenler de yaşamın hemen her alanına girmiş ve gün geçtikçe önemi devam eden bir şekilde artmış ve birçok bilim alanının araştırma konusu olmuştur. Sanayi devriminin ortaya çıkışıyla daha fazla önem kazanan madenler, dünyanın da siyasi, ekonomik ve hatta askeri açıdan büyük bir değişim geçirmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. Zira bazı toplumlar, refah düzeylerini arttırmak düşüncesiyle madenleri dünyanın çeşitli yerlerinde arama ve yararlanma yoluna gitmişlerdir. Osmanlı ülkesi de kaynaklarından büyük oranda yararlanan devletler arasında yer almıştır.

¹¹ Mehmet Bayartan, "XIX. Yüzyılda Kütahya'nın Tarihi Coğrafyası," İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, c.2, 2003, s.359.

Tablo 1
XIX Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Madenlerin buldukları yerler¹².

Vilayet	Sancak	Kaza	Köy/Mevki	Maden
Adana	Adana		Post	Altın
Adana	Mersin	Tarsus		Bakır
Adana	Adana		Açmındağı	Bakır
Adana	Adana		Mihaloluk	Bakır
Adana	Cebel-i Bereket	Cebel-i Bereket		Demir
Adana	İçel	Anamur	Kala-i Viran	Demir
Adana	İçel	Gülnar	Cıgılayık	Demir
Adana	Adana		Post	Gümüş
Adana	Kozan		Kozandağı	Gümüş
Adana	Kozan		Haçın	Gümüş
Adana	Cebel-i Bereket	Cebel-i Bereket		Kömür
Adana	Mersin	Tarsus		Krom
Adana	Adana			Kurşun
Adana	İçel	Anamur	Kal'a-i Viran	Simli Kurşun
Adana	İçel	Anamur	Gökçebilan	Simli Kurşun
Ankara	Kırşehir			Gümüş
Ankara	Ankara	Mihalıççık	Kavak	Krom
Ankara	Kırşehir			Kurşun
Ankara	Kırşehir	Keskin	Dinek?	Simli Kurşun
Aydın	İzmir	Ödemiş	Çinilikaya	Antimon
Aydın	Aydın			Arsenik
Aydın	Denizli	Çal	Selçek	Bakır
Aydın	İzmir	Ödemiş	Halıköy	Civa
Aydın	İzmir		Göre	Civa
Aydın	İzmir		Bağcılar Deresi	Civa
Aydın	İzmir	Karaburun	Tepecik	Civa
Aydın	İzmir	Ödemiş	Balyanbolu	Civa
Aydın	İzmir	İzmir	Buca	Çinko
Aydın	İzmir	Nif		Çinko
Aydın	İzmir	Seferihisar	Gümlüdür	Çinko
Aydın	İzmir	İzmir	Arapdağı	Çinko
Aydın	İzmir	Fiile	Maryolları	Gümüş
Aydın	İzmir	Fiile	Karaburun	Gümüş
Aydın	İzmir	Bergama	Geyikdağı	Gümüş
Aydın	Menteşe	Söke	Yarıkkaya	Kömür
Aydın	Saruhan	Soma	Soma	Kömür
Aydın	Menteşe	Milas	Ala Kilise	Kömür
Aydın	Menteşe	Mekri	Kemikli Kızlak	Krom
Aydın	Menteşe	Köyceğiz	Topadlar	Krom
Aydın	Menteşe	Köyceğiz	Hamid	Krom
Aydın	Menteşe	Fethiye	İncirli	Krom
Aydın	Menteşe	Fethiye	Üzümlü	Krom
Aydın	Menteşe	Mekri	Kargı Çiftliği	Krom

¹² Bu tablonun hazırlanmasında kullanılan başlıca kaynaklar: BOA, İrade, İ.İMT 1-9, 350/90, 1310-1334 (1893-1916); BOA, İrade, İ.OM 1-15, 360/100, 1311-1329 (1894-1911); Arzu Terzi, *Bağdat ve Musul'da Abdülhamid'in Mirası Petrol ve Arazi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009. Ertan Gökmen, *II.Abdülhamit Dönemi Osmanlı Maden İmtiyazları (1878-1899)*, TTK yay., Ankara 2007, s. 969-996; Fahrettin Tızlak, "XIX. yy. Ortalarında Osmanlı Maden Yatakları" *Belleten*, sayı 229'dan ayrı basım, 1996.

Aydın	Menteşe	Mekri	Foça Çiftliği	Krom
Aydın	Aydın			Krom
Aydın	Menteşe			Krom
Aydın	Menteşe	Köyceğiz	Nif ve Karaca	Krom
Aydın	Menteşe	Köyceğiz	Aynaluca	Krom
Aydın	Menteşe	Köyceğiz	Gürlek ve Tahta Kerte	Krom
Aydın	Menteşe	Megri	Çenger	Krom
Aydın	Menteşe	Megri	İplikçidağı	Krom
Aydın	Menteşe	Köyceğiz	Çayhisar	Krom
Aydın	İzmir	Bergama	Geyikdağı	Kurşun
Aydın	İzmir	Fiile	Maryolları	Kurşun
Aydın	İzmir	Fiile	Karaburun	Kurşun
Aydın	İzmir	Söke	Kübdacı	Linyit
Aydın	Denizli		Gülhisar	Linyit
Aydın	Denizli		Şakirali	Linyit
Aydın	Saruhan	Soma	Soma	Linyit
Aydın	Menteşe	Milas	Ala Kilise	Linyit
Aydın	Menteşe	Mekri	Karaca Ordu	Magnezyum
Aydın	Menteşe	Mekri	Karacaköy	Manganez
Aydın	Menteşe		Mandos Dağı Ovacık	Manganez
Aydın	İzmir	Tire	Mercan Oğlu Arazisi	Manganez
Aydın	Menteşe	Mekri	Karaca ve Kara Oluk	Manganez
Aydın	İzmir	Tire	Hasan Çavuşlar	Manganez
Aydın	İzmir	İzmir	Arapdağı	Manganez
Aydın	İzmir	İzmir	Buca	Simli Kurşun
Aydın	İzmir	Nif		Simli Kurşun
Aydın	İzmir	Seferihisar	Gümüldür	Simli Kurşun
Aydın	İzmir	İzmir ve Urla	Ilca Dere	Simli Kurşun
Aydın	İzmir	İzmir	Arapdağı	Simli Kurşun
Aydın	Menteşe			Zımpara
Aydın	Denizli	Buldan	Günay	Zımpara
Aydın	Denizli	Buldan	Dereköy	Zımpara
Aydın	İzmir			Zımpara
Aydın	Menteşe			Zımpara
Aydın	Denizli	Tavas	Çardak	Zımpara
Aydın	Denizli	Tavas	Yolaltı	Zımpara
Aydın	İzmir	Kuşadası	Aziziye	Zımpara
Aydın	İzmir	Kuşadası	Havuzlu	Zımpara
Aydın	Menteşe		Bini	Zımpara
Aydın	Menteşe		Şeref	Zımpara
Aydın	Aydın		Ticel Dağbeyiköy	Zımpara
Aydın	Aydın			Zımpara
Aydın	İzmir	Tire	Mercan Oğlu Arazisi	Zımpara
Aydın	İzmir	Seferihisar	Hacı Numan Ef. Arazisi	Zımpara
Aydın	Saruhan	Akhisar	Karadağ	Zımpara
Aydın	Aydın	Nazilli	Kekpere?	Zımpara
Aydın	İzmir	Kuşadası	Ayasulu Varulyan? Çiftliği	Zımpara
Aydın	İzmir	Kuşadası	İslam Çanlı ve Tarha	Zımpara
Aydın	Menteşe	Bozüyük	Bozüyük	Zımpara
Aydın	Menteşe	Buldan	Tirebolu	Zımpara
Aydın	Aydın	Söke	Hüşyar Hanım Çiftliği	Zımpara

Aydın	İzmir	Tire	Yeniköy Dağı	Zımpara
Aydın	Menteşe	Muğla	Kozağaç	Zımpara
Aydın	İzmir	Kuşadası	Çirkinçe	Zımpara
Aydın	İzmir	Tire	Alacalı	Zımpara
Aydın	İzmir	Tire	Hasan Çavuşlar ve Mircanoğlu	Zımpara
Bolu	İzmit	Adapazarı	Kurudere	Çinko
Bolu	İzmit	Kandıra	Kirazlık	Çinko
Bolu	Bolu	Bartın	Tekke Önü	Kömür
Bolu	Bolu	Düzce	Haşafoglu	Manganez
Bolu	Bolu	Ereğli	Kepaz	Manganez
Bolu	Bolu	Ereğli	Yürük	Manganez
Bolu	İzmit	Adapazarı	Kurudere	Simli Kurşun
Bolu	İzmit	Kandıra	Kestanepınarı	Simli Kurşun
Diyarbakır	Mamureül-Aziz	Keban		Altın
Diyarbakır	Ergani			Bakır
Diyarbakır	Mamureül-Aziz	Palu ve Lice	Felek	Bakır
Diyarbakır	Mamureül-Aziz	Keban		Gümüş
Diyarbakır	Mamureül-Aziz	Palu	Rizvan	Gümüş
Diyarbakır	Mamureül-Aziz	Palu	Tarakum	Gümüş
Diyarbakır	Mamureül-Aziz	Keban		Kurşun
Diyarbakır	Mamureül-Aziz	Keban		Mürdeseng
Diyarbakır	Mardin	Cizre		Ziftli Kömür
Edirne	Filibe		Tasvice	Altın
Edirne	Gümülcine			Antimon
Edirne	Gümülcine		Yarumlu	Bakır
Edirne	Gümülcine	İskeçe	Muratlar	Bakır
Edirne	Filibe		Deli İbrahimce	Gümüş
Edirne	Gelibolu	Şarköy		Kömür
Edirne	Gelibolu	Gelibolu		Kömür
Edirne	Gelibolu	Şarköy	Palatunuz	Kömür
Edirne	Tekfurdağı	Malkara	Masatlı	Linyit
Edirne	Gelibolu		Keşan	Linyit
Edirne	Edirne	Cisri-Ergene	Kastanbolu	Linyit
Edirne	Gelibolu	Şarköy	Palatunuz	Linyit
Edirne	Gelibolu	Şarköy		Petrol
Edirne	Edirne		Müslim	Asfalt
Edirne	Edirne		Müslim	Petrol
Edirne	Edirne		Müslim	Zift
Erzurum	Erzincan	Kemah	Hüsnebeli	Gümüş
Erzurum	Erzurum		Ortuni	Kömür
Erzurum	Erzurum		Karahan	Kömür
Halep	Halep	İskenderun	Çengan Köyü	Petrol Gazı
Harput	Harput			Bakır
Hüdavendigar	Karesi	İnegöl	Susuzyayla	Antimon
Hüdavendigar	Karesi	Balıkesir	Demirkapı	Antimon
Hüdavendigar	Karesi			Antimon
Hüdavendigar	Kütahya		Cebrail	Antimon
Hüdavendigar	Karesi			Antimon
Hüdavendigar	Biga	Lapseki	Serçiler	Antimon
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Kızıl Çam	Antimon
Hüdavendigar	Hüdavendigar	İvrindi	Yenice-i Kebir	Antimon
Hüdavendigar			Gözede	Arsenik

Hüdavendigar	Biga	Gebze	Yarımcı-Dıvanlı	Bakır
Hüdavendigar	Biga			Bakır
Hüdavendigar	İzmit	Pazarköy	Karsak	Bakır
Hüdavendigar	Karesi			Bakır
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Kalabak	Bakır
Hüdavendigar	Biga	Lapseki	Serçiler	Bakır
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Sofular	Bakır
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Bahiri	Bakır
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Ala Kilise	Bakır
Hüdavendigar	Karesi			Borasit
Hüdavendigar	Karesi		Hamidiye	Borasit
Hüdavendigar	Karesi		Sultaniye	Borasit
Hüdavendigar	Karesi	Fart	Su Sığırlığı	Borasit
Hüdavendigar	Karesi	Balıkesir	Sultan Çayırı	Borasit
Hüdavendigar	Bursa			Çinko
Hüdavendigar	Karesi	Yenişehir	Barçın	Çinko
Hüdavendigar	Karesi			Demir
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Ala Kilise	Demir
Hüdavendigar	Karesi		Panlan	Demirli Mıknatıs
Hüdavendigar	Ertuğrul	Yenişehir	Demirboğa	Gümüş
Hüdavendigar	Ertuğrul	Yenişehir	Perçin	Gümüş
Hüdavendigar		Arnabut	Balarım	Gümüş
Hüdavendigar		Arnabut	Mustafalı	Gümüş
Hüdavendigar	Bursa	İnegöl		Gümüş
Hüdavendigar	Bursa	Mihaliç	Döğle	Gümüş
Hüdavendigar	Karesi	Edremit		Gümüş
Hüdavendigar	Karesi	Aydıncık		Gümüş
Hüdavendigar	Ertuğrul		Gümele	Kalay
Hüdavendigar	Karesi		Sultançayırı	Kireç
Hüdavendigar	Karesi		Ildız	Kireç
Hüdavendigar	Ertuğrul	Söğüt	Çaydere	Kömür
Hüdavendigar	Karesi	Bandırma	Bayramiç	Kömür
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Mancılık	Kömür
Hüdavendigar	Kütahya		Karaağaç	Krom
Hüdavendigar	Kütahya	Atranos		Krom
Hüdavendigar			Kınık	Krom
Hüdavendigar	Bursa	İnegöl	Karlı Yer	Krom
Hüdavendigar	Bursa	İnegöl	Koz Sakar	Krom
Hüdavendigar	Bursa	Harmancık	Nusretler	Krom
Hüdavendigar	Bursa	Harmancık	Küplü Dağı	Krom
Hüdavendigar	Bursa	Harmancık	Kozluca	Krom
Hüdavendigar	Kütahya	Emed	Emed	Krom
Hüdavendigar	Biga	Lapseki	Balcılar Derin Dere	Kurşun
Hüdavendigar	Biga	Lapseki	Pazar Köyü	Kurşun
Hüdavendigar	Karesi	Balıkesir	Tas	Kükürt
Hüdavendigar	Biga		Kozçesme	Linyit
Hüdavendigar			Yenice	Linyit
Hüdavendigar	Karesi	Bandırma	Bayramiç	Linyit
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Mancılık	Linyit
Hüdavendigar	Kütahya			Lületaşı
Hüdavendigar	Bursa	İnegöl	Çinili	Maden Suyu
Hüdavendigar	Bursa	Gemlik	Armutlu	Manganez
Hüdavendigar	Karesi	Balya	Patlak	Manganez

Hüdavendigar	İzmit	Akhisar	Akçay	Manganez
Hüdavendigar	Karesi			Simli Kurşun
Hüdavendigar	Biga	Lapseki	Damlalı	Simli Kurşun
Hüdavendigar	Biga			Simli Kurşun
Hüdavendigar			Öcüler	Simli Kurşun
Hüdavendigar	Karesi		Ergama	Simli Kurşun
Hüdavendigar	Bursa	Kirmastı	Sevinlik	Simli Kurşun
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Gümüşler	Simli Kurşun
Hüdavendigar	İzmit	Kandıra	Karacasu	Simli Kurşun
Hüdavendigar	Biga	Lapseki	Serçiler	Simli Kurşun
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Sofular	Simli Kurşun
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Bahiri	Simli Kurşun
Hüdavendigar	Karesi	Edremit	Ala Kilise	Simli Kurşun
Hüdavendigar	Bursa	Mihaliç		Yeşil Boya
Hüdavendigar	Kütahya	Uşak	Kayalı	Zımpara
Hüdavendigar	Kütahya			Zımpara
Hüdavendigar	Kütahya			Zırnık
İstanbul			Arnabut/Karadeniz Boğazı	Ak Toprak
İstanbul			Kemerler/Karadeniz Boğazı	Alçıtaşı
İstanbul			Azatlı Baruthanesi/Karadeniz Boğazı	Alçıtaşı
İstanbul			Arnabut Köyü/Karadeniz Boğazı	Alçıtaşı
İstanbul			Berli/Kilyos Kalesi/Boğaziçi	Alçıtaşı
İstanbul			Boğaziçi	Altın
İstanbul			Sarıyer	Bakır
İstanbul			Boğaziçi	Bakır
İstanbul			Rumeli Kavağı	Bakır
İstanbul			Kemerler/Karadeniz Boğazı	Beyaz Boya
İstanbul	Çatalca	Kartal	Soğanlık	Demir
İstanbul		Beykoz	Kurtuluş	Gümüş
İstanbul			Rumeli Kavağı	Gümüş
İstanbul			Teknecideresi	Gümüş
İstanbul			Azatlı Baruthanesi/Karadeniz Boğazı	Kırmızı Boya
İstanbul		Beykoz	Kurtuluş	Kurşun
İstanbul			Büyükkada	Kurşun
İstanbul			Arnabut Köyü/Karadeniz Boğazı	Sarı Boya
İstanbul			Arnabut/Karadeniz Boğazı	Sarı Toprak
Hüdavendigar	Karesi		Damlalı	Simli Kurşun
Kastamonu	Kastamonu		Ceban	Altın
Kastamonu	Kastamonu		İlgaz Dağı	Altın
Kastamonu	Kastamonu		Gökdere	Altın
Kastamonu	Kastamonu		Çayağzı	Altın

Kastamonu	Kastamonu		Nerdivanbaşı	Altın
Kastamonu	Kastamonu	Boyabat		Arsenik
Kastamonu	Kastamonu	İnebolu	Bakır Küre	Bakır
Kastamonu	Kastamonu			Demir
Kastamonu	Kastamonu		Ceban	Gümüş
Kastamonu	Kastamonu		İlgaz Dağı	Gümüş
Kastamonu	Kastamonu		Gökdere	Gümüş
Kastamonu	Kastamonu		Çayağzı	Gümüş
Kastamonu	Kastamonu		Nerdivanbaşı	Gümüş
Kastamonu	Kastamonu		Küre-i Nühas	Gümüş
Kastamonu	Kastamonu		Suhtaköy Mev	Kömür
Kastamonu	Kastamonu			Kömür
Kastamonu	Kastamonu	Cide	Aydos	Kömür
Kastamonu	Kastamonu	Amasra	Kalaycı	Kömür
Kastamonu	Kastamonu	Daday		Krom
Kastamonu	Kastamonu		Devrekani Mevki	Krom
Kastamonu	Kastamonu		Ceban	Kurşun
Kastamonu	Kastamonu		İlgaz Dağı	Kurşun
Kastamonu	Kastamonu		Gökdere	Kurşun
Kastamonu	Kastamonu		Çayağzı	Kurşun
Kastamonu	Kastamonu		Nerdivanbaşı	Kurşun
Kastamonu	Kastamonu		Küre-i Nühas	Kurşun
Kastamonu	Kastamonu		Ceban	Nikel
Kastamonu	Kastamonu		İlgaz Dağı	Nikel
Kastamonu	Kastamonu		Nerdivanbaşı	Nikel
Konya	Niğde			Altın
Konya	Hamidabad			Arsenik
Konya	Burdur			Arsenik
Konya	Konya		Serne	Cıva
Konya	Konya	Konya	Süzme	Cıva
Konya	Konya		Çizme	Gümüş
Konya	Niğde			Gümüş
Konya	Teke	Alâye	Manavgat	Krom
Konya	Teke	Alâye	Finike	Krom
Konya	Niğde			Kurşun
Konya	Konya			Kurşun
Konya	Kengiri	Koçhisar		Linyit
Konya	Konya		Küne	Manganez
Müstakil Sancak	Kocaeli	Adapazarı		Bakır
Müstakil Sancak	Kocaeli	Kandıra		Çinko
Müstakil Sancak	Kocaeli	Adapazarı	Sarıcalar	Çinko
Müstakil Sancak	Kocaeli	Gökyüze	Pelitli	Kurşun
Müstakil Sancak	Kocaeli	Kandıra		Simli Kurşun
Müstakil Sancak	Kocaeli	Adapazarı	Sarıcalar	Simli Kurşun
Sivas	Amasya	Gümüşhacıköy		Altın
Sivas	Tokat	Erbaa		Bakır
Sivas	Sivas			Bakır
Sivas	Sivas			Demir
Sivas	Amasya	Gümüşhacıköy		Gümüş
Sivas	Bozok			Gümüş
Sivas	Tokat	Erbaa		Gümüş
Sivas	Sivas			Gümüş
Sivas	Amasya	Mecitözü		Gümüş

Sivas	Amasya	Gümüşhacıköy		Kurşun
Sivas	Amasya	Mecitözü		Kurşun
Sivas	Karahisar-ı Şarki		Sildere adlı yerde	Simli Kurşun
Sivas	Karahisar-ı Şarki	Suşehri	Gumusbeli	Simli Kurşun
Trabzon	Trabzon	Giresun	Vituncuk?	Antimon
Trabzon	Trabzon	Rize	Latom	Bakır
Trabzon	Trabzon			Bakır
Trabzon	Trabzon			Bakır
Trabzon	Trabzon			Bakır
Trabzon	Trabzon			Bakır
Trabzon	Trabzon			Bakır
Trabzon	Trabzon			Bakır
Trabzon	Trabzon			Bakır
Trabzon	Trabzon			Bakır
Trabzon	Trabzon			Bakır
Trabzon	Gümüşhane	Gümüşhane		Bakır
Trabzon	Trabzon	Görece	Akköy	Bakır
Trabzon	Trabzon	Görece	Simli Toğraca	Bakır
Trabzon	Trabzon	Tirebolu	Kızıl Kaya ve Sâire	Bakır
Trabzon	Trabzon	Tirebolu	Ağalık	Bakır
Trabzon	Trabzon	Görece	Kara Burun ve Jozan	Bakır
Trabzon	Trabzon	Tirebolu	Kesban?	Bakır
Trabzon	Trabzon	Rize	Latom	Çinko
Trabzon	Trabzon			Gümüş
Trabzon	Trabzon	Keşab	Çakırlı	Gümüş
Trabzon	Trabzon	Görece	İseli	Krom
Trabzon	Trabzon	Giresun	Vituncuk?	Kurşun
Trabzon	Trabzon	Sürmene	Şâne Yamre	Maden Suyu
Trabzon	Trabzon	Torul		Maden Suyu
Trabzon	Trabzon	Giresun	Pir Aziz Abdal Su	Manganez
Trabzon	Trabzon	Sürmene	Perekçi?	Manganez
Trabzon	Gümüşhane	Gümüşhane	Gümüşhane	Simli Kurşun
Trabzon	Trabzon	Giresun	Ada	Simli Kurşun
Trabzon	Trabzon	Görece	Kara Burun ve Jozan	Simli Kurşun
Trabzon	Trabzon	Tirebolu	Kesban?	Simli Kurşun
Van	Hakkari			Kurşun
Bağdat	Bağdat		Hit	Petrol
Bağdat	Bağdat		Mendeli	Petrol
Bosna	İzvornik	Könice	Kireşova	Altın
Bosna	İzvornik	Könice		Altın
Bosna	İzvornik	İzvornik	Srebrenica	Altın
Bosna	İzvornik	İzvornik	Tuzla-i Balâ	Altın
Bosna	İzvornik	İzvornik	Gradacac	Altın
Bosna	İzvornik	İzvornik	Resyofa	Altın
Bosna	İzvornik	Könice		Bakır
Bosna	İzvornik	Könice	Kreşova	Gümüş
Bosna	İzvornik	Könice	Prozor	Gümüş
Bosna	İzvornik	İzvornik	Srebrenica	Gümüş
Bosna	İzvornik	İzvornik	Tuzla-i Balâ	Gümüş
Bosna	İzvornik	İzvornik	Gradacac	Gümüş
Bosna	İzvornik	İzvornik	Resyofa	Gümüş
Bosna	İzvornik	Könice	Kreşova	Zırnık
Bosna	İzvornik	Könice	Prozor	Zırnık
Bosna	İzvornik	İzvornik	Srebrenica	Zırnık

Bosna	İzvornik	İzvornik	Tuzla-i Balâ	Zırnık
Bosna	İzvornik	İzvornik	Gradacac	Zırnık
Bosna	İzvornik	İzvornik	Resyofa	Zırnık
Cezair-i Bahr-i Sefid			Korni Adası	Bakır
Cezair-i Bahr-i Sefid	Sakız Adası		Kambiya	Çinko
Cezair-i Bahr-i Sefid	Sakız Adası		İspartondol	Çinko
Cezair-i Bahr-i Sefid	Sakız Adası		Pislivanda	Çinko
Cezair-i Bahr-i Sefid	Sakız Adası			Çinko
Cezair-i Bahr-i Sefid			Aya Yorgaki	Demir
Cezair-i Bahr-i Sefid	Sakız Adası		Kambiya	Kurşun
Cezair-i Bahr-i Sefid	Sakız Adası		İspartondol	Kurşun
Cezair-i Bahr-i Sefid	Sakız Adası		Pislivanda	Kurşun
Cezair-i Bahr-i Sefid				Kükürt
Cezair-i Bahr-i Sefid	Sakız Adası			Simli Kurşun
Cezair-i Bahr-i Sefid	Sakız Adası		Nikarya Adası	Zımpara
Halep	Lazkiye	Lazkiye	Harbe	Zift
Kosova	Pirlepe	Pirlepe		Gümüş
Kosova	Pirlepe	Pirlepe	Ruşde	Gümüş
Kosova	Üsküp	Üsküp		Kırmızı Boya
Kosova	Pirlepe	Pirlepe	Demirbozan	Kırmızı Boya
Kosova	Prizren	Kalkandelen	Radoşa	Krom
Kosova	Prizren	Kalkandelen	Evreşe	Krom
Kosova	Priştine	Preşova	Tırnova	Krom
Kosova	Priştine		Virbuşe	Krom
Kosova	Priştine		Büyük İstorviçe	Krom
Kosova	Üsküp	Komanova	Loban	Krom
Kosova	Üsküp	Komanova	Küçükova	Krom
Kosova	Pirlepe	Pirlepe		Kurşun
Kosova	Üsküp	Kratova		Simli Kurşun
Kosova	Pirlepe	Pirlepe		Zırnık
Manastır			Rahve	Bakır
Manastır			Tikaki	Bakır
Manastır			İslifçe	Krom
Manastır	Sefirce	Kozana	Vidalato Yaylağı	Krom
Manastır			Köstence	Krom
Manastır	Serlice	Kozana	Eskaliçe	Krom
Musul	Musul		Tuzhurmato (Palkana)	Petrol
Musul	Musul		Eski Kale	Petrol
Musul	Musul		Kil (Nasaz Dağları)	Petrol
Musul	Musul		Babagurgur	Petrol
Musul	Musul		Karabağ	Petrol
Musul	Musul		Gur	Petrol

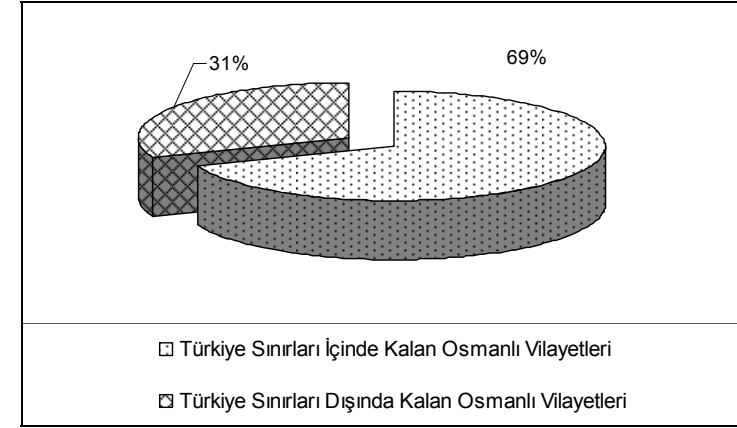
Musul	Musul		Tel Kayyare	Petrol
Musul	Musul		Tavuk	Petrol
Musul	Musul		Nemrut	Petrol
Musul	Musul		Tel Kayyare	Zift
Selanik	Drama	Gümülcine	Fiene	Altın
Selanik	Drama	Gümülcine	Seyfosta	Altın
Selanik	Drama		İlyasca	Altın
Selanik	Drama		Sultaneri	Altın
Selanik	Drama		Eğridere	Altın
Selanik	Drama		Göricek	Altın
Selanik	Drama		Kalyopi	Altın
Selanik	Drama	Gümülcine	Maronya	Altın
Selanik	Selanik		Karadağ	Altın
Selanik	Selanik	Demirhisar	Râbat Fetali?	Antimon
Selanik	Selanik	Kesendire	İzoder	Antimon
Selanik	Selanik	Kesendire	Kazgancı Horode	Antimon
Selanik	Selanik	Kesendire	Limcazde	Antimon
Selanik	Drama		Gözecik	Antimon
Selanik	Drama		Şinan	Antimon
Selanik	Drama	Tikveş	Düşden	Antimon
Selanik	Drama	Tikveş	Düşden	Arsenik
Selanik	Taşoz Adası			Bakır
Selanik	Drama	Piravişte	Boranlı Dağı	Bakır
Selanik	Selanik	Demirhisar	Râbat Fetali?	Bakır
Selanik	Selanik	Kesendire	İzoder	Bakır
Selanik	Selanik	Kesendire	Kazgancı Horode	Bakır
Selanik	Selanik	Kesendire	Limcazde	Bakır
Selanik	Drama		Gözecik	Bakır
Selanik	Drama		Şinan	Bakır
Selanik	Drama			Çinko
Selanik	Taşoz Adası		Gariba Yaylası	Çinko
Selanik	Siros	Demirhisar	Senkl	Demir
Selanik	Siros	Demirhisar	Petrova	Gümüş
Selanik	Siros	Demirhisar	Remuri-i Kebir	Gümüş
Selanik	Siros	Demirhisar	Remuri-i Sagir	Gümüş
Selanik	Selanik	Derme	Göricek	Gümüş
Selanik	Drama	Gümülcine	Fiene	Gümüş
Selanik	Drama	Gümülcine	Seyfosta	Gümüş
Selanik	Drama	Darıdere	İlyasca	Gümüş
Selanik	Drama	Darıdere	Sultaneri	Gümüş
Selanik	Drama	Darıdere	Eğridere	Gümüş
Selanik	Drama	Darıdere	Göricek	Gümüş
Selanik	Drama	Darıdere	Kalyopi	Gümüş
Selanik	Drama	Gümülcine	Maronya	Gümüş
Selanik	Selanik	Selanik	Karadağ	Gümüş
Selanik	Tikveş		Reveşden	Krom
Selanik	Selanik		Kıran Mahallesi	Krom
Selanik	Selanik	Akteri		Krom
Selanik	Drama	Kesendire	Serikofu? Ve Puluriz	Krom
Selanik	Drama	Vodina	Serabini	Krom
Selanik	Gevgili		Gariba Yaylası	Kurşun
Selanik	Selanik	Demirhisar		Kurşun

Selanik	Drama	Gümülcine		Kurşun
Selanik	Drama	Piravişte	Boranlı Dağı	Kurşun
Selanik	Selanik	Derme	Göricek	Kurşun
Selanik	Drama	Gümülcine	Maronya	Kurşun
Selanik	Selanik	Kesendire	Noveslo	Manganez
Selanik	Drama		Radiyos	Manganez
Selanik	Drama		Ali Çirnak	Manganez
Selanik	Drama		Eski Kovalala	Manganez
Selanik	Drama	Kavala	Kokale	Manganez
Selanik	Drama	Kesendire	Varvara	Manganez
Selanik	Drama	Kesendire	Limcazde	Manganez
Selanik	Drama	Kesendire	Kazgancı ve Havzure?	Manganez
Selanik	Selanik	Gögili	Nodoslu	Manganez
Selanik	Siros	Zihne	Küllepoşna	Simli Kurşun
Selanik	Selanik		Gevgili	Simli Kurşun
Selanik	Siros		Konyalı	Simli Kurşun
Selanik	Drama		Leşnan	Simli Kurşun
Selanik	Taşoz Adası			Simli Kurşun
Selanik	Selanik	Demirhisar	Pizova	Simli Kurşun
Selanik	Selanik	Demirhisar	Bal? Oğulları	Simli Kurşun
Selanik	Selanik	Kelkiç	Poyraz	Simli Kurşun
Selanik	Siroz	Zilme	Gelebüşne	Simli Kurşun
Selanik	Selanik	Gögili	İzovor Çiftliği Arazisi	Simli Kurşun
Selanik	Selanik	Gögili	Kabalı	Simli Kurşun
Selanik	Selanik	Demirhisar	Râbat Fetali?	Simli Kurşun
Selanik	Selanik	Kesendire	İzoder	Simli Kurşun
Selanik	Selanik	Kesendire	Kazgancı Horode	Simli Kurşun
Selanik	Selanik	Kesendire	Limcazde	Simli Kurşun
Selanik	Drama		Gözecik	Simli Kurşun
Selanik	Drama		Şinan	Simli Kurşun
Tuna	Köstendil			Gümüş
Yanya	Tırhala	Tırhala		Bakır
Yanya	Tırhala	Tırhala		Gümüş
Yanya	Tırhala	Tırhala		Zırnık

Osmanlı coğrafyasında madenlerin dağılışına baktığımızda bu tabloya göre 37 farklı madenin bulunmaktadır. Osmanlı imparatorluğunda en fazla sayıya sahip olan maden 62 adet ile gümüştür. Bunlar içinde sayısı 10'dan daha fazla olan madenler sırasıyla ile Bakır 54, Simli Kurşun 50, Krom 47, Kurşun 33, Zımpara 30, Altın 26, Manganez 24, Antimon 18, Çinko ve Kömür 17, Linyit 14 ve Petrol 14, Demir 10'dur. Sayısı 10'dan daha az olan madenler; Zırnık 9, Cıva 7, Arsenik 6, Borasit 5, Alçıtaşı 4, Kırmızı Boya, Maden suyu, Nikel ve Zift 3'er adet, Kireç ve Kükürt 2, Ak Toprak, Asfalt, Beyaz Boya, Demirli Mıknatıs, Kalay, Lüle taşı, Magnezyum, Mürdensenk (Kurşun oksit), Sarı Toprak, Sarı Boya, Yeşil Boya ve Ziftli Kömüre ait maden sayısı ise 1'dir.

Yine yukarıdaki tabloya göre 475 yerde maden adı geçmektedir. Bunların 328'i bugün Türkiye Cumhuriyet sınırları içinde kalan Osmanlı vilayetlerinde

iken, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan Osmanlı vilayetlerinde ise bu sayı 147'dir.

Şekil 1: Osmanlı vilayetlerinde madenlerin bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ve dışında kalışına göre dağılışı (Tablo 1'de adı geçen madenlerin sayısı esas alınarak hesaplanmıştır).

Çalışmamızın temelinde Başbakanlık Osmanlı Arşivinden ve konuyu doğrudan ilgilendiren yayınlanmış araştırmalarda verilmiş olan bilgilerden istifade ettik.¹³ Buna göre eldeki verileri değerlendirdiğimizde 1857-1916 yılları arasını kapsayan bir tarihsel süreci işledik.

1857 ile 1916 yılları arasında madenlerin vilayetlere göre dağılışı yaptığımızda aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Adana Vilayeti: Altın, Bakır, Demir, Gümüş, Kömür, Krom, Kurşun, Simli Kurşun

Ankara Vilayeti: Gümüş, Krom, Kurşun, Simli Kurşun

Aydın Vilayeti: Antimon, Arsenik, Bakır, Cıva, Çinko, Gümüş, Kömür, Krom, Kurşun, Linyit, Magnezyum, Manganez, Simli Kurşun, Zımpara.

Bolu Vilayeti: Çinko, Simli Kurşun, Kömür, Manganez

Erzurum Vilayeti: Gümüş, Kömür.

Halep Vilayeti (İskenderun Sancağı): Petrol

Diğer-ı Bekr: Altın, Bakır, Gümüş, Kurşun, Mürdeseng, Ziftli Kömür.

Edirne Vilayeti: Altın, Antimon, Bakır, Gümüş, Kömür, Linyit, Petrol, Asfalt, Zift

Harput Vilayeti: Bakır.

Hüdavendigâr Vilayeti Antimon, Arsenik, Bakır, Borasit, Çinko, Demir, Demirli Mıknatıs, Gümüş, Kalay, Kireç, Kömür, Krom, Kurşun, Kükürt, Linyit, Lüle taşı, Manganez, Simli Kurşun, Zımpara, Zırnık.

¹³ Bu aşamada yapmış olduğumuz çalışmada madenlerin vilayet bazında yerleri tespit edilmiş olup ocakların işletmeye açılıp açılmadığı veya çıkan madenin miktarları hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz.

İstanbul Vilayeti: Ak Toprak, Alçıtaşı, Altın, Bakır, Beyaz Boya, Demir, Gümüş, Kırmızı Boya, Kurşun, Sarı Boya, Sarı Toprak.

Kastamonu Vilayeti: Altın, Bakır, Demir, Gümüş, Kömür, Krom, Kurşun, Nikel.

Konya Vilayeti: Altın, Arsenik, Cıva, Gümüş, Krom, Kurşun, Linyit, Manganez.

Sivas Vilayeti: Altın, Bakır, Demir, Gümüş, Kurşun, Simli Kurşun.

Trabzon Vilayeti: Antimon, Bakır, Çinko, Gümüş, Krom, Kurşun, Manganez, Simli Kurşun.

Van Vilayeti: Kurşun

Bağdat Vilayeti: Petrol

Bosna Vilayeti: Altın, Bakır, Gümüş, Zırnık.

Cezair-i Bahr-i Sefid Vilayeti: Bakır, Çinko, Demir, Kurşun, Kükürt, Simli Kurşun, Zımpara.

Halep Vilayeti: Zift

Kosova Vilayeti: Gümüş, Kırmızı Boya, Krom, Kurşun, Simli Kurşun, Zırnık.

Manastır Vilayeti: Bakır, Krom.

Musul Vilayeti: Petrol, Zift.

Selanik Vilayeti: Altın, Antimon, Arsenik, Bakır, Çinko, Demir, Gümüş, Krom, Kurşun, Manganez, Simli Kurşun.

Tuna Vilayeti: Gümüş.

Yanya Eyaleti: Bakır, Gümüş, Zırnık.

Yukarıda yapılan dağılıştta öncelikle Osmanlı imparatorluğuna bağlı olup bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde olan ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan vilayetlere göre bir ayırım yapılarak bu döneme ait vilayet temelli bir dağılışı elde etmeye çalıştık. Toplam 26 vilayet ve 1 müstakil sancak üzerinde çalışma yaptığımız Osmanlı vilayetleri içinde 16 vilayet ve 1 müstakil sancak bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer almaktadır. Bunlar içinde, Halep Vilayeti her iki yerde görünmektedir.¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan vilayetlerin sayısı ise 10'dur.

İncelediğimiz dönemde, maden sayısı açısından vilayetlerde farklılıklar söz konusudur. Bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan Osmanlı vilayetleri içinde en fazla maden çeşitliliğine sahip vilayet Hüdavendigâr vilayettir. Bunu Aydın, İstanbul, Edirne, Adana, Kastamonu, Konya, Trabzon, Diyarbakır, Sivas, Ankara, Bolu ve Kocaeli müstakil sancağı takip etmektedir. İki ve daha az maden sayısına sahip olan vilayetler ise Erzurum, Halep (İskenderun) ve Harput vilayetleridir (Tablo 2, Şekil 1). Ayrıca Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti dışında kalan Osmanlı vilayetleri içinde en fazla maden sayısı Selanik vilayetine aittir. Bu vilayeti takiben Cezair-i Bahr-i Sefid, Kosova ve Yanya vilayetleri gelmektedir. İki ve daha az maden sayısına sahip olan vilayetler ise Manastır, Musul, Bağdat, Halep ve Tuna vilayetleridir (Tablo 3,

Şekil 1). Bunun yanı sıra madenlerin sayısı veya çeşitliliğinin önemi kadar madenin kullanım alanı ve değeri de dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Bu konuda petrol ve altın örnek olarak verilebilir.

Tablo 2:
Bugün Türkiye sınırları içinde kalan Osmanlı vilayetleri ve maden sayıları.

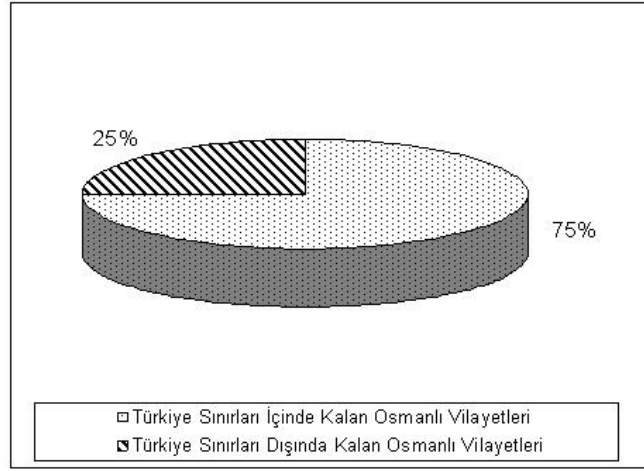
Vilayet	Maden Sayısı
Hüdavendigâr	20
Aydın	14
İstanbul	11
Edirne	9
Adana	8
Kastamonu	8
Konya	8
Trabzon	8
Diyarbakır	6
Sivas	6
Ankara	4
Bolu	4
Kocaeli (Müstakil Sancak)	4
Erzurum	2
Halep (İskenderun)	1
Harput	1
Karesi	1
Van	1

Tablo 3:
Bugün Türkiye dışında kalan Osmanlı vilayetleri ve maden sayıları

Vilayet	Maden Sayısı
Selanik	11
Cezair-i Bahr-i Sefid	8
Kosova	6
Bosna	4
Yanya	3
Manastır	2
Musul	2
Bağdat	1
Halep	1
Tuna	1

¹⁴ Bugün Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalmasına rağmen Halep vilayetine bağlı İskenderun sancağı, madenin burada çıkmasından dolayı Türkiye dahilinde gösterdik.

Şekil 2: Osmanlı vilayetlerinde madenlerin bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ve dışında kalışına göre dağılışı (Tablo 2 ve 3'de verilen madenlerin sayısı esas alınarak hesaplanmıştır)

Sonuç olarak; birçok toplumsal düzenin değişime uğradığı 19. yüzyılda Osmanlı da bu değişim içinde yerini almıştır. Büyük bir inançla ve çabalar harcanarak ama en önemlisi büyük tavizler verilerek oluşturulan düzenlemelerin Osmanlı ülkesine kattığı değer iki yönlü düşünülebilir. Bunlardan birincisi 19. yüzyılda büyük bir hızla artış kaydeden maden ocağı sayısının ve maden çeşitliliğine bağlı olarak ülkenin bu konuda önemli bir zenginliğe sahip olduğunun ortaya çıkışıdır. İkinci husus ise, madencilik alanında yapılan düzenlemelerin sonraki dönemler için bir altyapı oluşturmasıdır. Bunların dışında 19. yüzyılda Osmanlı'nın bu zenginlikten yeterince yararlanamaması da önemli bir kayıp olarak nitelendirilmektedir.

Özet

Geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de birçok alanda kullanılan madenler, başta ekonomik olmak üzere sosyal, kültürel, askeri vb. birçok açıdan toplumların vazgeçilmez kaynağıdır. Toplumların yeryüzündeki tarihsel serüveni kadar eski bir geçmişe sahip olan madenler birçok siyasi organizasyonda olduğu gibi Osmanlı imparatorluğunun da önemli bir servet kaynağını oluşturmuştur.

Zamanla teknolojik imkânların artması, ekonomik ve siyasi sistemlerin yeryüzünde yer değiştirmesi, bir başka deyişle bölgesel güç dengelerinin farklılıklar göstermesi, başta ekonomik olmak üzere birçok etkinliğin coğrafi dağılışında değişim meydana getirmektedir. Bu değişim; bazen bir artış, bazen bir azalma, bazen de bir yenilik olarak gözlenebilir. Bu çalışmada, 19. yüzyılda

Osmanlı sınırları içinde kalan topraklarda yer alan madenler vilayet bazında ele alınarak dağılışı incelenmiştir.

Kaynaklar

- Balkar, Kemal, 1947, "Türkiye'de Maden Mevzuatı," *T.C. Ekonomi Derg.*, Yıl 5, sayı 45-47, s.146-149 (Ankara).
- Bingöl, Dursun, 1990, "Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Endüstriyel İlişkiler Sisteminin Bir Değerlendirilmesi," *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi - Tebliğler*, TTK Yay., s.409.
- Bostan, İdris, 1990, "Osmanlı Topraklarında Petrolün Bulunuşu ve İskenderun'da İlk Petrol İşletme Çalışmaları," *Coğrafya Araştırmaları*, c.I, sayı 2, s.129-135 (Ankara).
- Canbilgin, Ahmet, 1972, *Türkiye'de ve Dünya'da Madencilik*, s.12-13 (Ankara).
- Dalsar, Fahri, 1947, "Maden ve Madencilik Tarihimiz," *T.C. Ekonomi Derg.*, Yıl 5, sayı 45-47, s.143 (Ankara).
- Doğanay, Hayati, 1998, *Türkiye Ekonomik Coğrafyası*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Eldem, Vedat, 1994, Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik, TTK Yay., (Ankara)
- Eyüboğlu, Cemal R., 1947, "Hukuki ve Mali Bakımdan Türkiye Madenciligi", *T.C. Ekonomi Derg.*, Yıl 5, sayı 45-47, s.150-155 (Ankara).
- Gökmen, Ertan, 2007, "II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Maden İmtiyazları (1878-1899)," *Bellekten*, c.LXXI, sayı 262, s.969-996, TTK Yay., Ankara.
- Göney, Süha, 1993, *Siyasi Coğrafya*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul.
- Kartalkanat, Ahmet, 1990, "Osmanlılarda Madencilikle İlgili Yasal Düzenlemeler ve Madencilik Politikası," *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, sayı 36, s.65-71, Ankara.
- Kızıoğlu, M. Fahrettin, 1991, "Osmanlı Tapu Tahrir ve Mühimme Defterlerinde Gümüşhane Bölgesi Türk Boy/Oymak Hatıraları ve Madenler Üzerine Hükümlerden Örnekler," *Geçmişten Günümüze Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990)*, s.69-77, Ankara.
- Refik, Ahmet, 1931, *Osmanlı Devrinde Türkiye Madenleri*, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul.
- Saydam, Abdullah, 1991, "Osmanlı Madenciligi ve XIX. Yüzyılın Ortalarında Trabzon'daki Maden Ocakları," *Eğitim Fakültesi Derg.*, Sayı 6, s. 255-270, Samsun.
- Soykan, Füsün ve Mutluer, Mustafa, 1995, "Türkiye'de Madencilik ve Maden Yataklarının Coğrafi Dağılışı," *Ege Coğrafya Dergisi*, c.8, s.37-56 (İzmir).
- Tanoğlu, Ali, 1971, *Enerji Kaynakları*, İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Terzi, Arzu, 2009, Bağdat ve Musul'da Abdülhamid'in Mirası Petrol ve Arazi, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tızlak, Fahrettin, 1996, "XIX. YY. Ortalarında Osmanlı Maden Yatakları," *Bellekten*, c.LX, sayı 229'dan ayrı basım, TTK Yay., Ankara.
- Tızlak, Fahrettin, 1997, *Osmanlı Döneminde, Keban-Ergani Yöresinde Madencilik (1775-1850)*, TTK yay.
- Toklu, Hakkı, 1947, "Madencilik Tarihimize Bir Bakış," *T.C. Ekonomi Derg.*, Yıl 5, sayı 45-47, s.134-141 (Ankara).
- Trak, Selçuk, 1959, *İktisadi ve Ticari Türkiye*, c.2, İzmir.

Tümertekin, Erol ve Özgüç, Nazmiye, 2005, *Ekonomik Coğrafya Kalkınma ve Küreselleşme*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, 1995, Osmanlı Tarihi, c.II, III, IV, TTK Yay., Ankara.

Yorulmaz, Şerife, 1994, "Aydın Vilayetinde Madenler (1850-1908)", Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeler ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.

BOA, İrade, İ.İMT 1-9, 350/90, 1310-1334 (1893-1916).

BOA, İrade. İ.OM 1-15, 360/100, 1311-1329 (1894-1911).

Geographical Distribution of Ottoman Mines in the XIXth Century

Mines were essential resources for with respect to their economical, social, cultural, and military aspects throughout history. Mines were also an important source of wealth for the Ottoman Empire.

The technological advancement in the course of time, the changes in the world's economical and political system, in other words, the differentiation of regional power balances brought about changes in the geographical distribution of most of the activities. This change can be observed as an increase, decrease or a renewal of mining industries. This study, aims to present the distribution of mines in the territories included within the boundaries of Ottoman Empire in the XIXth century according to the province of the Empire.

Key words: Ottoman mining, Provinces, Distribution of mines, Historical Geography; **Anahtar kelimeler:** Osmanlı madenciligi, Eyaletler, Madenlerin dağılışı, Tarihi coğrafya.